

ВАЛЕНТИНА СОБОЛЬ

**ЯРОСЛАВ РОЗУМНИЙ
(6 IX 1925 – 8 XII 2013)**

Про видатного Українця, який жив Україною, а допомагаючи їй до останнього, відійшов у Вічність, говорити треба щиро і точно. Бо ж Ярослав Розумний шанував точність, стислість, розум.

Він відійшов, але виконав сповна – справами, працями, учнями – раніше обіцяне: „Я буду допомагати Україні доки сил буде”¹... Видатний український літературознавець, професор, громадський діяч, вихователь кількох поколінь українознавців у Канаді, Ярослав Розумний народився 6 вересня 1925 року в селі Гончарівка Тернопільської області в Україні в родині хлібороба. „Я ще був 15-літнім хлопцем, – згадував він, коли „приходили до батька „з району”, змушували його вступати до колгоспу й вимагали, щоб підписав згоду, грозили Сибіром [...] Нас мали вивезти на Сибір 26 червня 1941 року, а 22 червня почалася німецько-советська війна [...] Мій виїзд о Канади не був шуканням кращого життя. Ми емігрували до тієї країни, котра хотіла прийняти воєнних біженців. Ми всі мріяли про поворот додому, у визволену Україну”²...

¹ *Видатні українці світу*, Видавництво „Мистецька лінія”, Ужгород 2002, с.134- 146.

² Ярослав Розумний. *Я буду допомагати Україні, доки сил буде* [в:] *Видатні українці світу*, Видавництво „Мистецька лінія”, Ужгород 2002, с. 136.

Спершу студіював філософію та богослів'я в Німеччині: в Українській Католицькій Духовній Семінарії (1946) та Вищій Філософсько-Теологічній школі (1947-1948). У Нідерландах навчався в Українській Духовній Семінарії (1948-1950). На Оттавському Університеті вивчав славистику, де здобув ступені магістра (1958) і доктора (1968). Українська література ХХ століття стала головним об'єктом творчого дослідження ученого, автора понад трьох сотень літературно-критичних праць. Його дослідження, статті, рецензії друкувалися в енциклопедичних виданнях, часописах „Сучасність”, „Слово і час”, „Studia Ukrainica”, „The Ukrainian Quarterly”, „Slavic Review”, „Harvard Ukrainian Studies”, „The Slavic and East European Journal” та ін.

І в своїх студіях, і в житті Я. Розумний умів урівноважувати раціоналізм і емоційність. Так, він говорив: „Завжди цікавить мене повторне в українській літературі. Не думаю, що це під впливом Юнга, Штрауса, структуралістів чи ще когось. Мені подобається метода Франка, Зерова... – своєрідний еkleктизм. Хочу, щоб воно стосувалося розуму й чуттєвості і навпаки”³. Любив розпочату справу доводити до завершення. Ця засада професора Розумного, яку бачимо і в його інтелектуальній спадщині, і в його чинах, проступає також і в його лаконічних та містких афоризмах. Афоризми Ярослава Розумного увібрали в себе і український тверезий глузд, і освіту вченого високого рівня. Він бо з колиски знав рідну українську, а зі школи на Тернопільщині – польську: „нею нас навчали в початковій сільській школі, в окупованій Польщею Галичині”. В гімназії, за його зізнанням, він вивчив, крім німецької, „латинську і грецьку мови, а за советів (1939-1941) – російську”⁴. Причому, аби швидше вивчити мову, юнак носив із собою

³ Бесіду із Я. Розумним вела Людмила Тарнашинська [в:] Літературна Україна, 24 листопада 1994 року

⁴ Там же, с. 135-136.

записник і записував туди німецькі слова, з постановою запам'ятати принаймні 10 слів на день...Англійську мову Я.Розумний почав вивчати в гімназії в Німеччині, а самотужки вивчив англійську і французьку мови в Голандії (де завершив студії філософії і теології в українській семінарії⁵) та Канаді: „В Канаді доповнював своє знання мови різними дорогами, в університеті, а найбільше через спілкування з колегами на праці та читанням”⁶...

Гідна поваги й подиву його педагогічна і наукова праця. Викладав у Лаврентійському Університеті (Канада, 1963-1964), Західно-Мічиганському (США, 1963-1964), Оттавському (1972), Українському Католицькому (Рим, 1987), Українському Вільному Університеті (Мюнхен, 1993-1996). Але найбільше сил і часу віддав науковій та педагогічній праці у Манітобському Університеті (Канада, 1964-1996), де сотні студентів отримали нагоду почути виступи українських науковців та митців слова. Бо ж на запрошення Ярослава Розумного гостями Манітобського Університету були українські „шістдесятники”, представники Нью-Йоркської групи, науковці: Ліна Костенко, В'ячеслав Брюховецький, Іван Дзюба та Микола Жулинський, Раїса Іванченко, Зеновія Франко, Федір Погребенник, Микола Ільницький, Григорій Вервес, Леонід Плющ, Іван Фізер, Богдан Рубчак, Григорій Грабович, Джеймс Мейс. Як відомо, найкоротшу дорогу до серця має поетичне слово. Ярослав Розумний щиро хотів, аби його вихованці почули слово живих поетів. Отож, свої вірші студентам Манітобського Університету читали Віталій Коротич (1965, 1978), Дмитро Павличко (1966, 1985, 1988), Іван Драч (1966, 1977, 1985), Ігор Римарук (1989), Роман Лубківський (1986), Борис Олійник (1983), Богдан Бойчук (1968), Віра Вовк (1967), Юрій Тарнавський (1971), Патриція

⁵ У місті Кулемборг, Нідерланди

⁶ Там же.

Калина (1971) та ін. Як свідчать дедикації, Іван Драч подарував свої поетичні збірки Розумному, „Голові літературного вечора в Манітобському університеті” ще 26 грудня 1967 року, а згодом книжки дарувалися під час зустрічей в Україні, Канаді та Америці у 1976, 1977, 1984, 1985, 1987, 1989. Для мене є знаковим, що саме збірку своїх поезій у перекладі польською мовою Іван Драч подарував зі словами: „Дорогий Ярославе! Хай тобі світить сонце у слові, а слово у сонці – від душі Іван Драч, 26.02.85. Вінніпег”⁷... Справді-бо, ще у 1985-му поет напророчив той час, коли слово Розумного долетить до України сонцем правди... А в тій дорозі до рідної йому України те слово набирало більшої сили. Його публікації, за зізнанням Михайла Шалати, ставали „джерелом інтелектуальної радості”⁸. „За розуміння, за прекрасну доповідь” дякує Я.Розумному Ліна Костенко⁹, Іван Дзюба просить його надсилати до друку статті: „Одержав твою блискучу статтю про Кирило-Методіївське Братство. Зразу ж подаватиму її до друку”¹⁰.

Варто уважніше та вдумливіше прочитати його праці сьогодні – про причини кризи української діаспори в Канаді¹¹,

⁷ Дедикація Івана Драча на подарованій книжці: Iwan Dracz. *Słońce i słowo*. Wydawnictwo literackie Kraków-Wrocław 1985. З архіву Ярослава Розумного.

⁸ Дедикація Михайла Шалати на подарованій книжці: Михайло Шалата. *Ім'я Шапкевича. Ораторія*. „Коло”, Дрогобич 2005. З архіву Ярослава Розумного.

⁹ Це референція Ліни Костенко до доповіді Ярослава Розумного „Тема зради в драматичних поемах Ліни Костенко”, виголошеної на симпозіумі, присвяченому творчості Ліни Костенко в Мічиганському Університеті в Анн Арборі 10 лютого 1990 р році, на якому була присутня Ліна Костенко (*Lina Kostenko Symposium*, University of Michigan, Ann Arbor, February 10, 1990).

¹⁰ Сучасність, 1998, №12.

¹¹ Ярослав Розумний. *Українці в Канаді: Причини сучасної кризи* [в:] *Наука самопізнання народу*. Збірник матеріалів і наукових праць. На пошану 70-річчя Петра Кононенка, „Веселка”, Київ 2002, с.181-189.

і про Памво Беринду¹² (об'єкт його докторської дисертації), про Григорія Сковороду¹³, і про Дмитра Чижевського¹⁴, і про Маркіяна Шашкевича¹⁵, і про Василя Стефаника¹⁶, і про Леоніда Кисельова,¹⁷ і може особливо пильно – численні його розвідки про Шевченка¹⁸. Відрадно, що нині перебуває на стадії завершення формування архіву Інституту-заповідника Маркіяна Шашкевича у Вінніпезі, який очолював професор Розумний у 1999-2013 роках, і для якого не шкодує своїх сил і часу його дружина...

¹² Jaroslav Rozumnyj, *The „Ostrih Bible” and other sources of Pamvo Berynda’s Lexicon (1627)* [w:] *Millenium of Christianity in Ukraine 988-1988*. Edited by Oleh W.Gerus and Alexander Baran, The Ukrainian Academy of Arts and Sciences in Canada (UVAN), Winnipeg 1989, p.147-162.

¹³ Ярослав Розумний, *Сковорода в поезії Драча, Калиця, Барки, Тичини і Шевчука (До 200-річчя від смерті філософа)* [в:] *Annales Universitatis Mariae Curie-Sklodowska*, Lublin-Polonia, 1996/1997, Vol. XIV/XV, s.513-522.

¹⁴ Ярослав Розумний, *Порівняльна історія слов'янських літератур Дмитра Чижевського* [в:] *Сучасність*, 1973, №2.

¹⁵ Ярослав Розумний, *Маркіян Шашкевич на Заході*. Упорядкування, редакція і вступ Ярослава Розумного, Інститут-Заповідник Маркіяна Шашкевича, Вінніпег 2007, 383 сс.; *Українська діаспора на Заході і Маркіян Шашкевич*. Доповідь на Міжнародній конференції в Римі, грудень 2011; Доповідь „Шашкевич і західноукраїнське відродження”, Shevchenko Scientific Society of America Symposium, New York, October 10, 1987

¹⁶ Ярослав Розумний, *Портрет емігранта у прозі Василя Стефаника* [в:] *Learned Societies of Canada Conference*, Queen’s University, Kingston, Ontario, June -2-4, 1991

¹⁷ Ярослав Розумний, *Леонід Кисельов – феномен поетичний чи психологічний* [в:] Леонід Кисельов. *Тільки двічі живемо*. Автор передмови І.М.Дзюба, Видавництво „Дніпро”, Київ 1991, с.350-370; Leonid Kyselov’s Choice [w:] *Ukrainian Quaterly, A Journal of Ukrainian and International Affairs*, Volume LXIII, Numbers 3-4, Fall-Winter, p. 246-266;

¹⁸ Ярослав Розумний, „*Чи ми ще зійдемося знову?*” *Кирило-Методіївське братство з перспективи 150 років* [в:] *Сучасність*, 1998, №12; Він же. „*Москалева криниця*” *примруженим оком* [в:] *Слово і час*, 1991, №11, с.57-63; Він же. *Естетичні погляди Т.Шевченка на візантинізм і німецький ідеалізм* [в:] *Сучасність*, 1973, ч.7-8 (151-152).

Правда про Україну темних часів Януковича-Табачника б'є дзвоном непідробної тривоги та болю у статтях *Геноцид в Україні – вчора й сьогодні: паралелі*¹⁹, *Помаранчева революція і спадщина Київської Русі*²⁰, *Кабінет міністрів і українська мова*²¹, *Реорганізація Національного НДІ українознавства*²², *Донецькі комісари „п'ятої колони”*²³, *Кабінет міністрів України – Кирилові під ялинку*²⁴ та ін. Афоризмом стало звернення Розумного до своїх побратимів в Україні: „Жити в державі і не жити для держави – це злочин”.

Провінційним урядом Манітоби професор Я. Розумний був призначений членом Ради Губернаторів Манітобського музею „Людина і Природа”, не шкодував своїх знань і таланту в кожній ділянці своєї праці. А праці на долю професора випало багато, бо ж був Головою Славістичного Відділу Манітобського Університету (1976-1989), деканом Факультету філософії Українського Вільного Університету (1995-1996). Був також членом Сенату Манітобського Університету (1976), членом Ради Директорів „Києво-Могилянської Фундації Америки” (2002), членом „Aid to Publications Committee, Canadian Federation for the Humanities” (Оттава, 1979-1982).

Професор Я.Розумний мешкав у Вінніпезі, але жив Україною, доклав великих зусиль для відродження Києво-Могилянської Академії, став представником НаУКМА в Канаді (від 1992 року), а також членом Міжнародної Консультативної Ради Національного Університету „Києво-Могилянська Академія”. Від 1996 року Ярослав Розумний стає почесним професором Національного Університету

¹⁹ Svoboda, 23 April, 2004, p.21-22.

²⁰ Український Голос/ Ukrainian Voice, 2005, 28 лютого, с. 9-10

²¹ Ukrainian News/Українські вісті, Aug. 19-Sept.1, 2010

²² Гомін України, 25 січня 2011, с.9.

²³ Український Голос/Ukrainian Voice, 2004, December 13, p.7.

²⁴ Універсум, 2011, №3-4, с. 35

„Кієво-Могилянська Академія” (НаУКМА). Саме „в домі цих людей (Ярослава і Оксани Розумних.- В.С.) у мене зародилася ідея відродження Кієво-Могилянської Академії”²⁵, – так сказав той, хто відродив її. Це був В’ячеслав Брюховецький. У жовтні 2015 року Кієво-Могилянська Академія відзначила своє 400-ліття. Тож тут варто вдячним словом згадати саме тих, кого Олеся Струк назвала „янголами-охоронцями нашої alma mater”²⁶. Це подружжя Розумних: „Вони були серед тих небагатьох”²⁷, які з самого початку, цеглина за цеглиною, відбудовували КМА”²⁸.

Ярослав і Оксана Розумні

²⁵ Ярослав Розумний, *Жити в державі і не жити для держави – це злочин* [в:] Академічна панорама, 2000, №4; В’ячеслав Брюховецький, *Factum est factum. Бібліобріюкня*. Видавничий Дім „Кієво-Могилянська Академія” 2010, с.558.

²⁶ Ярослав Розумний, *Жити в державі і не жити для держави – це злочин* [в:] Академічна панорама, 2000, №4.

²⁷ Як професор Іван Фізер та Марія Фізер в Америці

²⁸ Там же.

Отож, вони реальними справами прилучились до відродження й зміцнення Національного Університету „Києво-Могилянська Академія”, НаУКМА. Вдумаймося лише: за сухими рядками – „Ярослав Розумний –Представник НаУКМА в Канаді” (від 1992 року), „Член Міжнародної Консультаційної Ради Національного Університету „Києво-Могилянська Академія” (від 1992 року), „Член Ради Директорів „Києво-Могилянської Фундації Америки” (від 2002 року), від 1996 року Почесний професор НаУКМА, відзначений медаллю святого Петра Могили 2003 року за участь у відродженні Києво-Могилянської Академії”²⁹ – може й несила відразу побачити вкладені в ту справу титанічні зусилля і працю. Але тільки завдяки тій креативній енергії таких людей на чолі із В.Брюховецьким, слово яких не розходиться з ділом, сьогодні Україна має знову, як і 400 років тому, уславлену на цілий світ Могилянку! Виступаючи в 1992-му на відкритті Києво-Могилянської Академії, Я.Розумний слушно наголосив, що „українська патріотична й культурна свідомість сьогодні проявляється, із зрозумілих причин, на рівні емоцій, а закріпити її можна тільки всесторонньою освітою – знанням свого й того, що навколо нас”³⁰.

Варто окремо відзначити його діяльність як члена, а згодом і як Президента Української Вільної Академії Наук у Канаді (1973-1980), яка увінчалася написанням поважної монографічної праці *Українська Вільна Академія наук у Канаді. Продовження ідеї вільної науки*³¹. Несила переоцінити значення і ролі цієї книжки, яка побачила світ

²⁹ *Ярослав Розумний (1925-2013)* [в:] Універсум, 2014, №3-4, с. 64

³⁰ Відкриття Університету „Києво-Могилянська Академія”, з архіву Я. Розумного, режим доступу 24.08.2015

³¹ *Ярослав Розумний, Українська Вільна Академія наук у Канаді. Продовження ідеї вільної науки*, Українська Вільна Академія Наук (УВАН) у Канаді, Вінніпег 2013, 286 сс.

після смерті її Автора: властиво, незабаром виповниться 70 років від дня заснування УВАН. Праця уводить читача в складну, дивовижно багату історію заснованої 15.11.1945 в Авґсбурзі Української Вільної Академії Наук – згідно зі статутом, задуманої саме як спадкоємниці „традицій і продовжувача діяльності ВУАН (Всеукраїнська Академія Наук.- В.С.) у Києві”.

Виступ професора Я. Розумного на святкуванні 385-річчя НаУКМА 17.10.2000р.

Він зробив дуже багато, всупереч труднощам і перешкодам, слушно наголошував, що „динаміка й почуття власної вартости й гідности діяспори завжди залежала і залежить від почуття гідности материка й його влади”³².

³² Ярослав Розумний, *Українська діяспора на Заході і Маркіян Шашкевич*. Доповідь на Міжнародній Науковій Конференції для відзначення 200-ліття о.Маркіяна Шашкевича в Римі в грудні 2011 року [в:] Progress. Ukrainian Catholic News, February 19, 2012.

Він же звершив подвиг. Бо ж упродовж цілого життя сповідував таку засаду: емігрант, який був політично змушений покинути рідну землю, „постійно носить на собі тягар і обов’язок супроти неї”. Отож, природньо, що саме Я.Розумний став співзасновником Манітобського відділу прихильників Народного Руху України і його головою в 1990-1992 роках. А також очолював Осередок української культури і освіти в Вінніпезі упродовж 1969-1974 років. Виконавчий директор цього Осередка Софія Качор, учениця Професора, стверджує, що „візія директорів того часу, під керівництвом саме професора Розумного здефініювала обличчя Осередку на майбутнє і віддзеркалюється по сьогоднішній день”.

Зізнавався також, що ніколи не був кабінетним дослідником „титл” і „ком”. Громада – „моя слабкість”. Те слово символічно прокреслило цілу його Долю. Від магістерської праці „Одиниця і громада у творчості Івана Франка”, яку, за моїм переконанням, необхідно надрукувати, – і до широко знаних сьогодні книжок, статей, синтетичних оглядів, рецензій на докторські праці, наукових монографій, збірників. Мені вже тут, у Вінніпезі, пощастило прочитати його наукові розвідки, незнані досі, як наприклад, „Освіта, наука і посполита письменність у Гетьманській Україні XVII-XVIII ст.”³³, присвячену 300-річчю від дня смерті гетьмана Івана Мазепи. Мало сказати, що поява цінної публікації є на часі – я мала нагоду доторкнутися також і до творчої лабораторії вченого, пересвідчитися вкотре, що секрети справжньої науки – у вимогливості дослід-

³³ Ярослав Розумний, *Освіта, наука і посполита письменність у Гетьманській Україні XVII-XVIII ст. (До 300-річчя смерті гетьмана Івана Мазепи: 1709-2009)* [в:] *До основ. To the source. 1949-2009. УВАН у Канаді. UAAS in Canada*. Збірник статей у шістдесятиліття Української Вільної Академії Наук у Канаді 1949-2009” Редактори Юрій Книш (відповідальний), Ярослав Розумний (україномовний), Орест Цап (англомовний), Українська Вільна Академія Наук у Канаді, Вінніпег 2012, с. 161.

ника до себе. Ярослава Розумного, як мені відкрилося, віддавна хвилювала проблема освіти в Україні Мазепинського періоду, а вперше він поставив її ще в той час, коли в Україні про це можна було тільки мріяти: у 1960 році. Учений тоді виголосив доповідь на Мазепинській Сесії Наукового Товариства Шевченка і ОУПК (Об'єднання Українських Педагогів Канади) в Торонті³⁴, до підстав якої звернувся через 40 років, аби доповнити її, переосмислити, поглибити... Отож, не може не радувати, що його дружина буде займатися впорядкуванням і комплектуванням архіву свого чоловіка, архіву, який відкриє перед дослідниками чимало наукових перспектив...

6 вересня 2015 року Ярославові Розумному виповнилося 90 років від дня народження. 88 років земного шляху він пройшов у невтомній праці, звіряючи свої чини з сумлінням... Гортаю його Curriculum vitae... можу хіба уявити собі той золотий час, коли „between 1976-77 and 1979-80, enrolment in Ukrainian Studies at that university [of Manitoba] increased by 55 per cent, giving it the largest Ukrainian studies enrolment in Canada”³⁵. А нині, як видається, також відповідний час, аби видати осучаснений покажчик³⁶ наукових праць ученого, уможливити доступ – з дозволу дружини та при допомозі колег, учнів – до його архіву. Його чин ще виразніше окреслюється сьогодні, із відстані часу і з перспективи драматичних і героїчних подій на Майдані в Києві в листопаді-грудні 2013 року, яким устиг щиро

³⁴ Ярослав Розумний, *Ренесанс шкільництва і освіти в Україні Мазепинського періоду* [в:] Наша мета, Торонто, 1960.

³⁵ В. Kravchenko, *Ukrainian Studies Courses at Canadian Universities: An Update (1979-80)*, CIUS, University of Alberta. З архіву Ярослава Розумного.

³⁶ Nevenka Kosevic, *Jaroslav Rozumnyj: A Bibliography* [w:] *Creating a Modern Ukrainian Cultural Space, Essays in Honour of Jaroslav Rozumnyj*, Edited by Myroslav Shkandrij, Canadian Institute of Ukrainian Studies, Edmonton 2000, p.181-191.

порадіти Ярослав Розумний, коли син із Києва повідомив, „що розпочалася революція гідності...”. Він відійшов у вічність 8 грудня 2013 року. Залишилися його книжки, статті, плани, задуми, а ще – дивовижно прозірливі слова. Сьогодні як же злободенно звучать його переконання, що „на власні сили України поки що полишати не можна. Особливо не може цього робити діаспорний інтелігент”³⁷. І він не залишав її до останнього подиху.

Світла пам’ять цій великій людині.

³⁷ *Видатні українці світу*, Видавництво „Мистецька лінія”, Ужгород 2002, с.145.